

Олександр КОЗІЙ,

orcid.org/0000-0002-0494-3095

кандидат історичних наук,

доцент кафедри всесвітньої історії та спеціальних історичних дисциплін
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
(Дрогобич, Львівська область, Україна) *olkoziy@gmail.com*

РОЛЬ ХАМАС В ЕСКАЛАЦІЇ ІЗРАЇЛЬСЬКО-ПАЛЕСТИНСЬКОГО КОНФЛІКТУ

Мета дослідження полягає у висвітленні процесу створення і діяльності руху ХАМАС наприкінці ХХ–початку ХХІ століття та з'ясуванні його ролі в ескалації ізраїльсько-палестинського конфлікту. Зберігаючи свою гостроту, ізраїльсько-палестинський конфлікт залишається джерелом напруги та конфронтацій на Близькому Сході, що впливає на регіональну та світову політичну ситуацію. Активність ХАМАСу має прямий вплив на безпекові питання в регіоні, включаючи військові конфлікти, терористичні атаки та безпекові заходи Ізраїлю. Конфлікт призводить до гуманітарних криз, що включає в себе проблеми з правами людини, біженців та гуманітарної допомоги, і вимагає уваги з боку міжнародної спільноти. Збереження історичних та релігійних святих для обох сторін конфлікту стає проблемою, яка впливає на міжконфесійні відносини та релігійні сприйняття. З врахуванням міжнародного інтересу до стабільності та безпеки в регіоні, розуміння ролі ХАМАСу є важливим для розробки міжнародних стратегій та політики. У зв'язку з цим, вивчення ролі ХАМАСу в ескалації ізраїльсько-палестинського конфлікту залишається актуальним завданням для істориків, політологів та дослідників міжнародних відносин. Тема дослідження є не лише актуальною з політичної та безпекової точки зору, а й важливою для розуміння глибинних причин і наслідків ізраїльсько-палестинського конфлікту.

Зроблено висновок про те, що ХАМАС це радикальний ісламістський рух, який вдається до терористичних актів в боротьбі проти Ізраїлю, але також має певну підтримку серед палестинців через надання відповідних соціальних послуг. Водночас сьогодні він є ключовим гравцем у протистоянні між Ізраїлем та палестинцями, який сприяє ескалації насилля і перешкоджає мирному врегулюванню.

Ключові слова: Палестинська національна автономія, ХАМАС, Організація визволення Палестини (ОВП), Західний берег р. Йордан, сектор Газа, палестино-ізраїльський конфлікт.

Olexandr KOZII,

orcid.org/0000-0002-0494-3095

Candidate of Historical Sciences,

Assistant Professor at the Department of World History and Special Historical Disciplines
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
(Drohobych, Lviv region, Ukraine) *olkoziy@gmail.com*

THE ROLE OF HAMAS IN THE ESCALATION OF THE ISRAELI-PALESTINIAN CONFLICT

The purpose of the study is to shed light on the process of creation and activity of the HAMAS movement at the end of the 20th-early 21st century and clarify its role in the escalation of the Israeli-Palestinian conflict. While maintaining its acuteness, the Israeli-Palestinian conflict remains a source of tension and confrontation in the Middle East, affecting the regional and world political situation. HAMAS activities have a direct impact on security issues in the region, including military conflicts, terrorist attacks, and Israeli security measures. The conflict leads to humanitarian crises, which include human rights, refugee and humanitarian issues, and require attention from the international community. The preservation of historical and religious shrines for both sides of the conflict becomes an issue that affects interfaith relations and religious perceptions. Given the international interest in stability and security in the region, understanding the role of Hamas is important for the development of international strategies and policies. In this regard, studying the role of HAMAS in the escalation of the Israeli-Palestinian conflict remains an urgent task for historians, political scientists and researchers of international relations. The research topic is not only relevant from a political and security point of view, but also important for understanding the deep causes and consequences of the Israeli-Palestinian conflict.

It is concluded that HAMAS is a radical islamist movement that resorts to terrorist acts in its struggle against Israel, but also has some support among palestinians through the provision of relevant social services. At the same time, it is now a key player in the confrontation between Israel and the palestinians, contributing to the escalation of violence and hindering a peaceful settlement.

Key words: Palestinian National Authority, HAMAS, The Palestine Liberation Organization (PLO), West Bank, Gaza Strip, Israeli-Palestinian conflict.

Постановка проблеми. Ізраїльсько-палестинський конфлікт має всеосяжний вплив на повсякденне життя як ізраїльтян, так і палестинців. Щоби зрозуміти динаміку конфлікту важливо проаналізувати політичні уподобання палестинських арабів, зокрема підтримку радикальних угруповань. ХАМАС є однією з ключових палестинських політичних та військових організацій, і його роль визначає динаміку конфлікту. Вивчення активності та рішень, прийнятих ХАМАСом, може розкрити мотивації і стратегії групи, а також впливати на формування міжнародних політичних реакцій. Розуміння ролі ХАМАСу сприяє аналізу соціальних та культурних факторів, які підтримують його популярність серед палестинців. Це може допомогти в розробці стратегій міжнародної співпраці та мирних ініціатив. ХАМАС визнається багатьма країнами світу як терористична організація. Дослідження його впливу на безпеку регіону та його можливі зв'язки з іншими терористичними групами може відіграти важливу роль у розробці стратегій боротьби з тероризмом. Конфлікт має значний гуманітарний вплив на цивільне населення. Дослідження ролі ХАМАСу в ескалації ворожнечі може підкреслити гуманітарні проблеми, з якими стикається населення в регіоні, і сприяти розробці програм для полегшення людських страждань. Тема дослідження є не лише актуальною з політичної та безпекової точки зору, а й важливою для розуміння глибинних причин і наслідків ізраїльсько-палестинського конфлікту.

Аналіз досліджень. Дослідження походження ХАМАСу, розвитку його стратегій та впливу на політичну й соціальну ситуацію в регіоні ставало предметом зацікавлення багатьох зарубіжних науковців. Проте більшість робіт фокусуються на сучасному періоді діяльності організації. Ранній період історії вивчений недостатньо. Серед дослідників існують різні погляди на ХАМАС – від сприйняття його як терористичної організації (Robinson; Mizrahi) – до бачення цієї організації як руху національного визволення (Al-Marashi; Julio de la Guardia). Це ускладнює об'єктивний аналіз. Для більш повного вивчення історії ХАМАСу потрібен належний доступ до першоджерел, усунення ідеологічних упереджень та розгляд питання у ширшому контексті ізраїльсько-палестинського конфлікту.

На жаль у вітчизняному сходознавстві відсутні спеціальні праці, які були би присвячені темі нашого дослідження.

Мета статті – прослідкувати процес створення і діяльності руху ХАМАС наприкінці ХХ – початку ХХІ століття та з'ясувати його роль в ескалації ізраїльсько-палестинського конфлікту.

Виклад основного матеріалу. Витоки палестинського ісламізму складні, і вони пов'язані з формуванням та діяльністю ісламістської організації «Братів-мусульман» в Єгипті, заснованої в 1928 році Хасаном аль-Банною (1906–49); поступовим переходом руху до («підмандатної») Палестини; і, нарешті, зародженням войовничого палестинського націоналізму, прикладом якого є Кассамітський рух заснований шейхом Ізедін аль-Кассамом (1882–1935). Головні цілі аль-Банни спочатку були не політичними, а релігійними, і для поширення віри організація створила велику кількість релігійних, благодійних та освітніх установ і закладів. Це заклало основу широкої мережі, яка підтримувала його діяльність у важкі роки жорстоких репресій з боку режимів, що змінювали один одного. Після смерті аль-Банни новим головним ідеологом руху став Саїд Кутб. Кутб висунув більш активну програму, спрямовану на повалення неісламських урядів і правителів, щоби відродити силу ісламу. Револьюційна програма Кутби зробила його загрозою для єгипетського режиму, і він був ув'язнений більш ніж на десять років, аж до страти в 1966 році. Якщо аль-Банна виступав за поступові зміни в суспільстві, то Кутб прагнув до повалення влади у формі «священної війни» (джихаду) з метою встановлення ісламської держави. (Knudsen, 2005).

ХАМАС успадкував усі ознаки мусульманської організації «Братів-мусульман» у її прагненні створити більш ісламське суспільство з переконанням, що розвиток належних структур призведе до створення справді морального (але не тоталітарного) ісламського суспільства. (Zuhur, 2008).

ХАМАС – це транслітерована аббревіатура арабської назви угруповання «Harakat al-Muqawama al-Islamiya», або «Ісламський рух опору». Сама аббревіатура ХАМАС – з арабської означає «завзяття». ХАМАС був заснований шейхом Ахмедом Ясіном, палестинським священнослужителем, який став активістом місцевих відділень «Братів-мусульман» після того, як присвятив своє раннє життя ісламській науці в Каїрі. Починаючи з кінця 1960-х років, Ясін проповідував і займався благодійністю на Західному березі річки Йордан і в Газі, які були зайняті Ізраїлем після Шестиденної війни 1967 року. (Robinson, 2023). Саме з нищівними військовими поразками арабських країн, яких вони зазнали від ізраїльських військ у тій війні зазвичай пов'язують відродження ісламу, який зараз прийнято називати «політичним ісламом». Ця поразка ознаменувала кінець панарабізму і початок ісламського відродження, яке стало викликом національним державам на Близькому Сході. (Knudsen, 2005).

Коріння та сила ХАМАСу сягає палестинського повстання, що розпочалося в 1987 році, і відомого як перша палестинська «інтифада» (з арабської – повстання). У той час Ізраїль особливо не реагував на піднесення цієї організації, зосереджуючи свою увагу насамперед на світських палестинських групах, зокрема «Організації визволення Палестини» (ОВП) на чолі з Ясіром Арафатом, яку ізраїльські лідери вважали тоді більшою загрозою. (Al-Marashi, 2023).

18 серпня 1988 року було офіційно проголошено так званий пакт, або угоду ХАМАСу, яка до теперішнього часу є програмним документом організації. У преамбулі пакту на перше місце виносилися рядки, авторство яких належить Х. аль-Банна: «З волі Аллаха всемілостивого і великого, Ізраїль існуватиме, доки іслам не знищить його, так само, як він знищив інших до нього» (Hamas..., 1988). У 2-ій статті пакту підкреслюється, що «Ісламський рух опору» є однією з гілок «Братів-мусульман» у Палестині. По суті кожна стаття цього пакту написана у дусі заяв і документів, характерних саме для ісламських фундаменталістів. Метою руху, зазначеній у 9-ій статті, проголошувалася «боротьба з неправдою, перемога над нею та її знищення, щоби восторжествувала справедливість, були повернуті рідні землі, а з мечетей пролунав би голос муедзіна, який проголошує створення держави Ісламу, щоб люди повернулися кожний на своє місце, а Аллах був нашим помічником» (Hamas..., 1988).

Під час першої інтифади рух набрав значних обертів і підпорядкував чимало палестинських інституцій. Паралельно з цим ХАМАС почав здійснювати серію терористичних актів проти сіоністського ворога. Його військове крило – бригада «Із аль-Дін аль-Кассам», перетворилося з невеликої групи партизан на більш складну організацію з доступом до більших ресурсів і територіального контролю. Основною метою руху була боротьба проти Ізраїлю та його окупації. ХАМАС використовував методи нападу, які варіювалися від дрібних викрадень і вбивств ізраїльських військовослужбовців, до підривів терористів-смертників і ракетних обстрілів ізраїльського цивільного населення. Він став головною внутрішньою опозиційною силою до палестинського націоналістичного лідера Я. Арафата і його світського націоналістичного руху ФАТХ («Рух за національне визволення Палестини») на Західному березі річки Йордан та в секторі Газа у 1980-х і 1990-х роках (Mizrachi, 2002).

Після першої інтифади Ізраїль і Палестина пробували знайти мирні засоби вирішення антагонізму шляхом укладення угод в Осло

в 1993 році. Згідно угод, Ізраїль повинен був вивести свої війська з Гази та деяких частин Західного берега річки Йордан, а палестинцям було дозволено палестинське самоврядування. Палестинська сторона, в свою чергу, мала визнати державу Ізраїль. Однак угоди в кінцевому результаті реалізувати не вдалося. Вбивство ізраїльського прем'єр-міністра Іцхака Рабина єврейським фанатиком зупинило прогрес і невдовзі Ізраїль зайняв непримиренну позицію у відношенні до палестинців (Uslu & Karatas, 2020).

До того ж у жовтні 1997 року Державний департамент США визнав ХАМАС терористичною організацією (Press..., 2023). Услід за тим Європейський Союз (ЄС) та десятки інших країн прийняли подібне рішення.

Загострення ситуації призвело до початку другої Інтифади (2000–2005). (Uslu & Karatas, 2020). Динаміка цієї інтифади привела до захоплення Армією оборони Ізраїлю (ЦАХАЛ) головних лідерів ХАМАСу на Західному березі річки Йордан, що змусило організацію змінити свою тактику та припинити напади смертників. Однак основною причиною стратегічних змін у ХАМАС стала реалізація Плану розмежування колишнього прем'єр-міністра Арієля Шарона, згідно з яким Ізраїль наприкінці 2005 року вийшов із усіх своїх поселень і демонтував усі свої військові бази в секторі Газа. У січні 2006 року, представники ХАМАСу вирішили взяти участь у парламентських виборах й отримали абсолютно несподівану більшість – 74 місця з 132 членів Палестинської законодавчої ради (ПЗР). (Julio de la Guardia, 2013).

Після роз'єднання Ізраїлю з Газою в 2005 році, ХАМАС сприяв різкому розширенню мережі контрабандних тунелів, що з'єднували Газу з єгипетським Синайським півостровом. В умовах режиму закриття, спрямованого на підри夫 контролю ХАМАСу над територією, мережа тунелів стала основним економічним двигуном Гази і способом переозброєння бойовиків. Ізраїльські офіційні особи стверджували, що тисячі мінометів і сотні ракет більшої дальності в арсеналі ХАМАСу (деякі з яких, можливо, були виготовлені в Ірані або Китаї) були контрабандою ввезені в Газу саме через тунелі. Станом на літо 2010 року в одній із доповідей відзначалося, що ці ракети великої дальності можуть включати десятки 122-мм реактивних снарядів «Град» (іноді відомих як «Катюші») і близько 50 модифікованих 240-мм ракет «Фаджр-3», які можуть досягти Тель-Авіву або ядерних об'єктів Ізраїлю в пустелі Негев поблизу Дімони. (Zanotti, 2010: p. 6).

Оскільки ХАМАС продовжував займати жорстку позицію проти Ізраїлю, з 2006 року відбувалися зіткнення з ізраїльськими військами. Щоби мінімізувати загрозу з боку ХАМАСу, 27 грудня 2008 року Ізраїль розпочав військову операцію «Литий свинець». (Uslu & Karatas, 2020). Операція була спрямована проти центрів військової підготовки ХАМАСу у секторі Газа. Перша фаза операції складалася з повітряних бомбардувань. Згодом, 3 січня 2009 року, Армія оборони Ізраїлю розпочала наземне вторгнення. Операція завершилася 18 січня 2009 року після односторонніх декларацій про припинення вогню, спочатку з боку Ізраїлю, а потім і ХАМАСу. На той час було вбито понад 1400 палестинців, приблизно 700–900 з яких, за оцінками правозахисних організацій, були некомбатантами, тобто такими, що не брали безпосередньої участі у військових діях. У результаті ракетних обстрілів ХАМАСОМ південних ізраїльських міст загинуло тринадцять ізраїльських цивільних осіб (Uslu & Karatas, 2020).

14 листопада 2012 року у відповідь на посилення ракетних обстрілів із Гази Ізраїль розпочав чергову повітряну військову операцію в Газі під кодовою назвою «Стовп оборони», спрямовану проти керівництва ХАМАС, а також місць запуску та зберігання ракет. У перший день операції під час ізраїльського авіаудару було вбито військового командира ХАМАС Ахмеда Джабарі, який, за повідомленнями ізраїльських сил безпеки, був відповідальним за «всі антиізраїльські терористичні дії, що виходили з сектора [Газа]» за останнє десятиліття, включаючи викрадення солдата ЦАХАЛу Гілада Шаліта у 2006 році. За вісім днів конфлікту ХАМАС посилив свої ракетні обстріли ізраїльських цивільних осіб, випустивши 1506 ракет. У той час як основний удар припав на південь Ізраїлю, ракети Fajr-5 іранського виробництва досягли Тель-Авіва та Єрусалиму й під загрозою атаки опинилися 3,5 млн ізраїльтян – майже половина населення Ізраїлю. Шестеро ізраїльтян загинули в результаті ракетного обстрілу, 240 отримали поранення. За даними ЦАХАЛу, 800 ракет влучили по деяких ізраїльських об'єктах, тоді як 421 ракета була перехоплена «Залізним куполом» – мобільною оборонною системою, що фінансується США. Припинення вогню за сприяння Єгипту та Сполучених Штатів було досягнуто 21 листопада того ж року (Operation..., 2012).

Незважаючи на припинення військових зіткнень та численні жертви, один із лідерів ХАМАСу, Халед Машааль і надалі пропагував традиційно жорстку позицію організації. В одній

із своїх промов у грудні 2012 року він заявляв про те, що: «Держава буде заснована на опорі, а не на переговорах. Спочатку визволення, потім державність. Палестина наша від річки до моря і від півдня до півночі. Не буде жодної концесії на жодному дюймі землі. Ми ніколи не визнаємо легітимність ізраїльської окупації, і тому для Ізраїлю немає легітимності... Ми звільнимо Єрусалим дюйм за дюймом, камінь за каменем. Ізраїль не має права бути в Єрусалимі» (Doctrine..., 2023).

Наступний конфлікт 2014 року був ще серйознішим, ніж попередні військові сутички між Армією оборони Ізраїлю і ХАМАСом. Проте це не було заплановано чи ініційовано жодною зі сторін; скоріше, це був результат динаміки палестино-ізраїльських збройних протистоянь, які вийшли з-під контролю. Кілька факторів сприяли цій спіралі: викрадення та вбивство ізраїльської молоді, ракетний обстріл із Гази і побоювання обох сторін, що інша може ініціювати ширший конфлікт. Економічна криза в Газі сприяла цій напруженості, але не була причиною ескалації. (Nadav Ben Hour, 2014). За даними Близькосхідного агентства Організації Об'єднаних Націй (ООН) для допомоги палестинським біженцям та організації робіт на Близькому Сході (БАПОР) за 50 днів бойових дій, під час проведення Ізраїлем військової операції «Непорушна скеля», що тривала з 8 липня до 26 серпня 2014 року, було вбито 2251 палестинця; 1462 з них вважаються мирними жителями, у тому числі 551 дитина та 299 жінок. Також загинули 66 ізраїльських солдат і п'ятеро мирних жителів, у тому числі одна дитина. Загалом під час конфлікту постраждав 11 231 палестинець, у тому числі 3 540 жінок і 3 436 дітей. Приблизно третина цих дітей отримала інвалідність, яка залишиться на все життя внаслідок отриманих травм. Під час конфлікту було пошкоджено 118 об'єктів БАПОР, у тому числі 83 школи та 10 медичних центрів. Загалом було повністю зруйновано понад 12 600 одиниць житла і майже 6,5 тис. зазнали серйозних пошкоджень. Майже 150 тис. додаткових житлових одиниць зазнали різного ступеня пошкоджень, але залишилися придатними для проживання (United..., 2014).

Конфлікт призвів до масової міграційної кризи в Газі, коли майже 500 тис. осіб стали внутрішньо переміщеними особами. Під час збройного конфлікту БАПОР надавало гуманітарну допомогу (включаючи непродовольчі товари, їжу, воду, психосоціальну підтримку) внутрішньо переміщеним особам у 90 із 156 шкільних будівель БАПОР, а решта шкільних будівель або небезпечні, або пошкоджені. 23 серпня 2014 року у 85 шкільних

будівлях БАПОР було нараховано рекордну кількість внутрішньо переміщених осіб – 292 959 осіб (United..., 2014).

Врешті 7 жовтня 2023 року бойовики ХАМАС розпочали безпрецедентний напад на Ізраїль із сектора Газа. Прорвавши міцно укріплений паркан по периметру, висадившись морем і використовуючи парaplани озброєні люди під час серії набігів на військові пости, кібуци (єврейські поселення) та музичний фестиваль, вбили 1400 осіб, більшість з яких були цивільними, а також захопили понад 200 заручників і повернулись назад у Газу. Ізраїль відповів авіаударами по Газі та розпочав наземний наступ. Це була найсерйозніша транскордонна атака, з якою Ізраїль зіткнувся за останні покоління. (What s happening ..., 2023).

Позаяк ХАМАС визнаний низкою країн терористичною організацією, він не може розраховувати на офіційну допомогу. Однак угруповання знайшло інших спонсорів, які, по суті, поділяють терористичні ідеї. Ще в 1990-х роках іранський так званий Корпус вартових ісламської революції (КВІР) фінансував, тренував і озброював бойовиків ХАМАСу. У 2020 році США заявляли про те, що Іран надає ХАМАСу понад 100 мільйонів доларів щорічно. За даними західних засобів

масової інформації (ЗМІ), саме КВІР дав зелене світло бойовикам на напад на Ізраїль 7 жовтня. Водночас Ізраїль заявив, що в Сирії та Лівані відбулися зустрічі з іншими лідерами терористичних угруповань (What Hamas..., 2023).

Також варто наголосити про відносини Росії з ХАМАСом. Це угруповання не входить до списку терористичних організацій РФ, а представники бойовиків регулярно відвідують Москву для зустрічей з керівництвом країни-агресора. Відомо, що ХАМАС підтримує Росію в її війні проти України. Представники угруповання заявляли, що підтримують зусилля РФ «зі створення багатопольярного світу». А в нещодавній заяві посол Ізраїлю в Росії підкреслив, що без підтримки Москви палестинське бойове угруповання не розпочало би атаку на ізраїльську територію (What Hamas..., 2023).

Висновки. Отже, ХАМАС – радикальний ісламістський рух, який вдається до терористичних актів в боротьбі проти Ізраїлю, але також має певну підтримку серед палестинців через надання відповідних соціальних послуг. Водночас сьогодні він є ключовим гравцем у протистоянні між Ізраїлем та палестинцями, який сприяє ескаляції насилля і перешкоджає мирному врегулюванню.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Al-Marashi, Ibrahim. What the World Can Learn From the History of Hamas. 2023. URL: <https://time.com/6324221/hamas-origins-history/> (accessed: 25 October 2023).
2. Doctrine of Hamas. 2023. URL: <https://www.wilsoncenter.org/article/doctrine-hamas> (accessed: 25 October 2023).
3. Hamas Covenant 1988. The Covenant of the Islamic Resistance Movement. URL: https://avalon.law.yale.edu/20th_century/hamas.asp (accessed: 17 September 2023).
4. Hamed, Qossay. *The Constant and the Variable in the Ideology of Hamas (2006-2018)*. 2021. Political science. Université de Bordeaux. 257 p.
5. Julio de la Guardia. The emergence of Hamas as a regional political actor. 2013. URL: <https://www.realinstitutoelcano.org/en/analyses/the-emergence-of-hamas-as-a-regional-political-actor/> (accessed: 17 September 2023).
6. Knudsen, Are. Crescent and Sword: The Hamas Enigma. 2005. URL: <https://www.cmi.no/publications/2087-crescent-and-sword-the-hamas-enigma> (accessed: 02 November 2023).
7. Mizrachi, Ido. *The Conflict between Israel and Hamas*. 2002. The Hebrew University, Jerusalem, Israel. 108 p.
8. Nadav Ben Hour. Managing Escalation in Gaza (Part 1): Lessons from Operation Protective Edge. 2014. URL: <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/managing-escalation-gaza-part-1-lessons-operation-protective-edge> (accessed: 24 October 2023).
9. Operation Pillar of Defense (Gaza) – November 2012. URL: <https://www.adl.org/resources/backgrounder/operation-pillar-defense-gaza-november-2012> (accessed: 17 September 2023).
10. Press releases. Following Terrorist Attack on Israel, Treasury Sanctions Hamas Operatives and Financial Facilitators. 2023. URL: <https://home.treasury.gov/news/press-releases/jy1816> (accessed: 24 October 2023).
11. Robinson, Kali. What Is Hamas? 2023. URL: <https://www.cfr.org/backgrounder/what-hamas> (accessed: 15 November 2023).
12. United nations relief and works agency for Palestine refugees in the near east. 2014. Gaza conflict. URL: <https://www.unrwa.org/2014-gaza-conflict> (accessed: 17 September 2023).
13. Uslu, Nasuh & Karatas, Ibrahim. Evaluating Hamas' Struggle in Palestine. 2020. URL: https://www.researchgate.net/publication/340117515_Evaluating_Hamas'_Struggle_in_Palestine (accessed: 17 September 2023).
14. What Hamas is, how it came into being and why they are credited with ties to Iran and russia. 2023. URL: <https://visitukraine.today/blog/2725/what-hamas-is-how-it-came-into-being-and-why-they-are-credited-with-ties-to-iran-and-russia> (accessed: 02 November 2023).
15. What is happening in Israel and Gaza, and what is Hamas? 2023. URL: <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-67039975> (accessed: 24 October 2023)
16. Zanotti, Jim. Hamas: Background and Issues for Congress. 2010. URL: <https://digital.library.unt.edu/ark:/67531/metadc31388/> (accessed: 24 October 2023).

17. Zuhur, Sherifa. *Hamas and Israel: Conflicting Strategies of Group-Based Politics*. 2008. Strategic Studies Institute, U.S. Army War College. 108 p.

REFERENCES

1. Al-Marashi, Ibrahim. (2023). What the World Can Learn From the History of Hamas. URL: <https://time.com/6324221/hamas-origins-history/> (accessed: 25 October 2023).
2. Doctrine of Hamas. (2023). URL: <https://www.wilsoncenter.org/article/doctrine-hamas> (accessed: 25 October 2023).
3. Hamas Covenant 1988. The Covenant of the Islamic Resistance Movement. URL: https://avalon.law.yale.edu/20th_century/hamas.asp (accessed: 17 September 2023).
4. Hamed, Qossay. (2021). *The Constant and the Variable in the Ideology of Hamas (2006-2018)*. Political science. Université de Bordeaux. 257 p.
5. Julio de la Guardia. The emergence of Hamas as a regional political actor. (2013). URL: <https://www.realinstitutoelcano.org/en/analyses/the-emergence-of-hamas-as-a-regional-political-actor/> (accessed: 17 September 2023).
6. Knudsen, Are. (2005). Crescent and Sword: The Hamas Enigma. URL: <https://www.cmi.no/publications/2087-crescent-and-sword-the-hamas-enigma> (accessed: 02 November 2023).
7. Mizrachi, Ido. (2002). *The Conflict between Israel and Hamas*. The Hebrew University, Jerusalem, Israel. 108 p.
8. Nadav Ben Hour. (2014). Managing Escalation in Gaza (Part 1): Lessons from Operation Protective Edge. URL: <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/managing-escalation-gaza-part-1-lessons-operation-protective-edge> (accessed: 24 October 2023).
9. Operation Pillar of Defense (Gaza) – November 2012. URL: <https://www.adl.org/resources/backgrounders/operation-pillar-defense-gaza-november-2012> (accessed: 17 September 2023).
10. Press releases. Following Terrorist Attack on Israel, Treasury Sanctions Hamas Operatives and Financial Facilitators. (2023). URL: <https://home.treasury.gov/news/press-releases/jy1816> (accessed: 24 October 2023).
11. Robinson, Kali. What Is Hamas? (2023). URL: <https://www.cfr.org/backgrounders/what-hamas> (accessed: 15 November 2023).
12. United nations relief and works agency for Palestine refugees in the near east. (2014). Gaza conflict. URL: <https://www.unrwa.org/2014-gaza-conflict> (accessed: 17 September 2023).
13. Uslu, Nasuh & Karatas, Ibrahim. Evaluating Hamas' Struggle in Palestine. (2020). URL: https://www.researchgate.net/publication/340117515_Evaluating_Hamas'_Struggle_in_Palestine (accessed: 17 September 2023).
14. What Hamas is, how it came into being and why they are credited with ties to Iran and Russia. (2023). URL: <https://visitukraine.today/blog/2725/what-hamas-is-how-it-came-into-being-and-why-they-are-credited-with-ties-to-iran-and-russia> (accessed: 02 November 2023).
15. What is happening in Israel and Gaza, and what is Hamas? (2023). URL: <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-67039975> (accessed: 24 October 2023).
16. Zanotti, Jim. (2010). Hamas: Background and Issues for Congress. URL: <https://digital.library.unt.edu/ark:/67531/metadc31388/> (accessed: 24 October 2023).
17. Zuhur, Sherifa. (2008). *Hamas and Israel: Conflicting Strategies of Group-Based Politics*. Strategic Studies Institute, U.S. Army War College. 108 p.